

გიორგი გოგოლაშვილი

ახალი ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები*

I. სამეცნიერო ლიტერატურის ენა

ქართული სამეცნიერო ენის აღდგენა-აღორძინება XX საუკუნის დასაწყისში დაკავშირებულია ქართული უნივერსიტეტის დაარსებასთან. ვსაუბრობთ აღდგენა-აღორძინებაზე და არა შექმნაზე. იგულისხმება: ქართული სამეცნიერო აზროვნება (შესაბამისად ქართული სამეცნიერო ენა) ძნელბედობის გამო დაკნინდა და დაეცა. XX ს-ის ოცდაათიან წლებში ი. ჯავახიშვილი წერდა: „ქართული მეცნიერების განვითარებას ვერაფერი შეაკავებს, მკვდრეთით აღდგა ის მეცნიერება და კულტურა, რომელიც მე-13 საუკუნის ბოლოდან მოკვდინებული იყო“ (ოქმები, გვ. 75). თბილისის უნივერსიტეტის დაარსება გახდა საფუძველი ქართული სამეცნიერო აზრის აღორძინებისა, — წერს არნ. ჩიქობავა (ჩიქობავა 1968).

ქართული უნივერსიტეტის დაარსების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანი ქართული ენის ფუნქციონირების არეს გაფართოება იყო. ამ მოვლენას ზოგადად ასეთი შეფასება ეძლევა: „XX საუკუნის 10-20-იან წლებში ცხოვრების რევოლუციურმა გარდაქმნებმა, ქართული უნივერსიტეტის დაარსებამ, ეროვნული თვითშეგნების აღორძინებამ, ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადებამ **ახალი თვალსაწიერი გადაუშალა ქართულ სალიტერატურო ენას...** უკვე **გეგმაზომიერი, მეცნიერულად გააზრებული ენობრივი** პოლიტიკის სახეს ატარებს ის, რაც ადრე მეტ-ნაკლებად სტიქიური ხასიათისა იყო“ (ჯორბენაძე 1989, 166).

ახლადდაარსებულმა უნივერსიტეტმა უპირველეს მიზნად დაისახა, მეცნიერების ყველა დარგი ქართულად ამეტყველებულიყო. უნივერსიტეტის პირველმა რექტორმა, ცნობილმა ქიმიკოსმა, პროფესორმა პეტრე მელიქიშვილმა უნივერსიტეტის გახსნის დღეს, 1918 წლის 26 იანვარს, თავის სიტყვაში თქვა: „ჩვენ, ქართველები, მცირე ხალხი ვართ, ჩვენ არ ვთამამდებით, შევადაროთ საკუთარი თავი დიდ ხალხებს, ჩვენი სწრაფვაც ასევე მოკრძალებულია. ჩვენ გვსურს, **იმ ენაზე, რომელზეც პირველად გავიგონეთ დედის ალერსი და პირველად ავლაპარაკდით, მოვისმინოთ მეცნიერული ჭეშმარიტებანი** და ის ჰუმანიტარული პრინციპები, რომლებიც ნამდვილი კულტურის საფუძვლებია. ჩვენ ვაფუძნებთ ქართულ უნივერსიტეტს იმისთვის, რომ საშუალება მივცეთ ჩვენს ხალხს, **მშობლიურ ენაზე გაეცნოს და აითვისოს მეცნიერული**

* ნაშრომი შესრულებულია „volksvagen-stiftung“-ის პროექტით „ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში“.

ქეშმარიტების საწყისები“ (მელიქიშვილი 2000).

ეს საჯაროდ გაცხადებული მიზანია უნივერსიტეტის დაარსებისა.

ამ თემაზე (ქართულის, როგორც სამეცნიერო ენის, აუცილებლობაზე...) ვრცლად საუბრობს ი. ჯავახიშვილი ქართული უნივერსიტეტის 20 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო სხდომაზე. ამ სიტყვის სტენოგრაფიული ჩანაწერი გამოქვეყნდა 1971 წელს (ჯავახიშვილი 1971).

მოვიყვანო რამდენიმე ციტატას:

„საქართველოში მოსპობილი იყო ქართული ენა, როგორც სავალდებულო ენა. მე-19 საუკუნის განმავლობაში არაერთხელ აღძრულა საკითხი უნივერსიტეტის, ან, საერთოდ, უმაღლეს სასწავლებლის დაარსების შესახებ, მაგრამ მაშინ **ქართულ უმაღლეს სასწავლებელზე კი არ ოცნებობდნენ**, — რომლის განხორციელება იმ პირობებში სრულიად შეუძლებელი იყო, იმიტომ რომ **სწავლება ქართულად არ შეიძლებოდა**, არამედ ეს უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებელი სავალდებულო რუსული ენით, რომელიც, რასაკვირველია, საქართველოს მოსახლეობისათვის, ხალხისთვის გაუგებარი იქნებოდა. მეტის თქმა შემიძლია: ქართველმა ინტელიგენციამ თვითონ არ იცოდა ხეირიანად ქართული ლაპარაკი... ქართველ ინტელიგენციას საყველპურო ლაპარაკის გარდა სხვა საგანზე ქართულად ლაპარაკი არ ეხერხებოდა. ეს ჩვეულებრივი იყო და, თუ გნებავთ, ამის გამო ქართული ენა არასავალდებულოდ ცხადდებოდა, ის იკითხებოდა მესამე კლასამდე ან მეექვსე გაკვეთილად, ან იმ დროს, როდესაც გერმანულს და ფრანგულს ასწავლიდნენ და ამ არასავალდებულო საგანს თითქმის არავინ სწავლობდა“ (ჯავახიშვილი 1971, 6).

ამ მონაკვეთში ი. ჯავახიშვილი დაასკვნის: „ამგვარად, ქართველი ინტელიგენცია სრულიად დაშორებული იყო ხალხს; ხალხისა და ინტელიგენციისათვის გაუგებარი იყო ხშირად ზრახვები, რომლებიც მათ ჰქონდათ... მე, რასაკვირველია, არ ვგულისხმობ პოლიტიკურ საკითხებს, — პოლიტიკური საკითხები გაშუქებული იყო და პრესაშიც მოიპოვებოდა, — ვგულისხმობ სამეცნიერო მწერლობას და სამეცნიერო აზროვნებას“ (იქვე).

გავხაზავთ: ი. ჯავახიშვილი საგანგებოდ მიანიშნებს — XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოში არ არსებობს ქართული სამეცნიერო ენა, განსხვავებით ქართული პოლიტიკური ენისაგან.

ქართული სამეცნიერო ენის ჩამოყალიბება (აღორძინება და განვითარება — როგორც მიუთითებდა ი. ჯავახიშვილი) არ იყო იოლი საქმე. დღევანდელი გადასახედიდან არც ისე ძნელია შევაფასოთ ის ღვაწლი, რაც XX საუკუნის დასაწყისის ქართველმა მოღვაწეებმა გააკეთეს ამ თვალსაზრისით.

ეს საქმე (ქართული სამეცნიერო ენის ჩამოყალიბება) ინტელიგენციას უნდა ეტვირთა. XIX საუკუნეში რუსულმა პოლიტიკამ შეძლო ქართველი ინტელიგენციისათვის ისეთი პირობები შეექმნა, მათ ეს ტვირთი ვერ ეზიდათ: „განათლებული ინტელიგენცია ჩამოშორებული იყო თავის ქვეყანას, მას რომ სურვებოდა კიდევ ემოღვაწევა იმ სფეროში, რომელიც მას დასახული ჰქონდა მიზნად, ამის შესაძლებლობა არ იყო... ქართულ ენას არათუ განვითარების შესაძლებლობა მოსპობილი ჰქონდა, არამედ პირდაპირ ისეთი პირობები იყო, რომ უნდა დაევიწყა ინტელიგენციას ქართული ენა. რასაკვირველია, ხალხი,

მასა, რომელიც ეროვნული განძის პირველი მატარებელია, განაგრძობდა ამ ენაზე ლაპარაკს, მაგრამ ინტელიგენციისათვის ეს ენა უკვე დედაენა აღარ იყო... ბევრი რუსულად აზროვნებდა და ქართულად წერდა. თავიანთი აზრის გამოთქმა უძნელდებოდათ“ (ჯავახიშვილი 1971, 7).

ცხადია, რამდენადაც უფრო ძნელია და რთული საქმე, იმდენად საპატიო და მნიშვნელოვანია მისი განხორციელება. როცა ვსაუბრობთ ქართულ სამეცნიერო ენის ჩამოყალიბებაზე, შეუფასებელია როლი ივანე ჯავახიშვილისა და მისი თანამებრძოლებისა.

ქართული უნივერსიტეტი — ეს არის ქართულად ამეტყველებული საუნივერსიტეტო დისციპლინები. როგორც ითქვა, ამისათვის ნიადაგი თითქმის არ არსებობდა. სწორედ XX საუკუნის დასაწყისში დაიგეგმა ნაბიჯ-ნაბიჯ ამ დიდი საქმის განხორციელება. კვლავ მოვუსმინოთ ი. ჯავახიშვილს: „პირველი, რასაც უნდა მიქცეოდა ყურადღება — ეს არის ქართული კულტურის შესწავლა; ქართული კულტურის ცოდნა მოგვცემდა საშუალებას, იმ ძველი მარაგის გამოსაყენებლად, რომელზედაც უნდა აღმოცენებულიყო, თუ გნებავთ, აღმდგარიყო მკვდრეთით ძველი ქართული მეცნიერება — ოდესღაც მდიდარი, მაგრამ შემდეგ დაკნინებული. **ამ მიზნით საჭირო იყო ტერმინოლოგიის მასალების დაგროვება**, ამათანავე, საშუალება უნდა ჰქონოდა **ახალგაზრდობას, მეცნიერება შეესწავლა ქართულად და მსჯელობის უნარი გამოემუშავებინა. ამისთვის 1907 წელს დაარსებული იყო პეტერბურგში ქართული სამეცნიერო წრე**. თითქმის სრულიად მარტივი და უმნიშვნელო ამბავია, მაგრამ ამ სამეცნიერო წრეში სტუდენტები რომ თავს იყრიდნენ, **მსჯელობა წარმოებდა ქართულად**“ (ჯავახიშვილი 1971, 10).

ფაქტობრივ, ამ დროიდან, პეტერბურგის სტუდენტთა სამეცნიერო წრის მუშაობის დაწყებიდან, დაედო სათავე თანამედროვე ქართული სამეცნიერო ენის ჩამოყალიბებას. ცხადია, საკმაოდ მწირი, მაგრამ უაღრესად ენერგიული და თავდადებული ძალებით დაიწყო ამ იდეის ხორცშესხმა. „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე ერთ-ერთი პირველი ორგანიზაციული წარმონაქმნი იყო, სადაც ქართულად მეცნიერული ენა გაიკვთა“ (ჯორბენაძე 1981, 148). აქვე ფართოდ გაიშალა ტერმინოლოგიური მუშაობა — უპირველესი პირობა ქართული სამეცნიერო ენის განვითარების: „საკვირველი უნარი ჰქონდა პრივატ-დოცენტ ივანე ჯავახიშვილს. იგი ახერხებდა სატახტო ქალაქის საიმპერატორო უნივერსიტეტში ქართულადაც წაეკითხა ლექცია (როცა მსმენელები მხოლოდ ქართველები იყვნენ) და შეექმნა მომავალ მეცნიერთა ახალგაზრდული ბირთვი, რომლებიც მეცნიერების ძველ და ახალ ცნებებს თამამად აამეტყველებდნენ ქართულ ენაზე. წამოწყება მარტოოდენ ჰუმანიტარულ დარგებში მეცნიერული ტერმინოლოგიის დახვეწა-დაწინაურებით როდი იზღუდებოდა. თანდათან წრის წევრები ბუნებისმეტყველების დარგის ტერმინოლოგიაზეც ზრუნვდნენ. ასე, „1915 წელს წრის წევრები აგროვებდნენ მასალას ქართული ენის ტექნიკური ლექსიკონისათვის. ქართული ხელნაწერებიდან და ძველი ნაბეჭდი წიგნებიდან იწერდნენ მეცნიერულ ტერმინებს და გამოთქმებს ფიზიკაში, მათემატიკაში, ბოტანიკაში, მედიცინაში, ლოგიკასა და სხვა დარგებში“ (ჯორბენაძე 1881, 148).

„ქართული სამეცნიერო წრის წევრებმა შეადგინეს ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილი სტატიებისა და მასალების (1852-1910) ბიბლიოგრაფია. მისი გამოცემა განზრახული იყო რამდენიმე წიგნად. დაიბეჭდა მხოლოდ I ტომი, რომელიც შეიცავს ენათმეცნიერების, ეთნოგრაფიის, არქეოლოგიის, ისტორიის, ხალხური სიტყვიერებისა და ძველი მწერლობის ბიბლიოგრაფიას“ (მანიძე 1984, 41). წიგნი გამოიცა პეტერბურგში 1916 წელს ი. ყიფშიძის წინასიტყვაობით.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ამ წრის მიერ მომზადებულ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებულს, რომელიც თბილისში დაიბეჭდა 1915 წელს. იგი გამოიცა სამეცნიერო წრის ხელმძღვანელის, ივანე ჯავახიშვილის, წინასიტყვაობით. კრებულში 7 მოხსენება გამოქვეყნდა:

1. ა. მანიძე — ქართული კილოები მთაში;
2. შოთა დადიანი — ქართველი ქალები ისტორიული წყაროებისა და „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით;
3. ი. ანთაძე — ყმების მფლობელობის ხასიათი საქართველოში;
4. დ. კაკაბაძე — ქართული ხატების მოჭედილობის სახეები;
5. გ. თარხნიშვილი — სასამართლო წარმოება საქართველოში;
6. ი. ანთაძე — წყლის მფლობელობა და სარწყავი წყალი საქართველოში;
7. გ. ჭუბაბრია — მოქალაქეობრივი ჰანგები ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებებში.

ამ კრებულის მნიშვნელობის შესაფასებლად მოვიხმობთ ამონარიდს ი. ჯავახიშვილის წინასიტყვაობიდან: „გული სიხარულით მეცხება, როდესაც ვრწმუნდები, რომ ქართული სამეცნიერო წრის მუშაობამ არამცთუ ამაოდ არ ჩაიარა, არამედ თავისი ნაყოფიც გამოიღო და იმედი მაქვს, რომ ამ პირველი კრებულის თანამშრომელთა უმეტესი ნაწილი, თუ ყველანი არა, მომავალშიც სამეცნიერო მუშაობას თავს არ დაანებებს და შეძლებისაგვარად **ქართულ ღარიბ სამეცნიერო მწერლობის** გამდიდრებას ხელს შეუწყობს“.

„ქართულ ღარიბ სამეცნიერო მწერლობის“, ანუ ქართული სამეცნიერო ენის, ჩამოყალიბებაში ეს იყო უაღრესად წარმატებული ნაბიჯი — **პირველი სამეცნიერო კრებული ქართულ ენაზე!**

მოგვიანებით ამ ფაქტს ასე შეაფასებს ი. ჯავახიშვილი: „სამეცნიერო წრის მუშაობამ საშუალება მისცა ახალგაზრდობას, დასწავებოდა მეცნიერებას თავის დედაენაზე და ამის ნაყოფი გახლავთ პირველი კრებული, რომელიც დაიბეჭდა, პეტერბურგის ქართული სამეცნიერო წრის კრებული, რომელიც სხვადასხვა დარგების გამოკვლევები იყო დაბეჭდილი, დაწერილია სტუდენტთა მიერ: ხელოვნების, ისტორიის, სამართლის, ეკონომიკის — ყველა ამ დარგის — შესახებ წერილებია მოთავსებული. ამგვარად, საქმე ნაწილობრივ გაიჩარხა“ (ჯავახიშვილი 1971, 11).

„საქმის ნაწილობრივ გაჩარხვად“ საუნივერსიტეტო იდეის განხორციელების გზაზე მიღწეულ წარმატებას გულისხმობს.

იმჟამად, როცა პეტერბურგში მუშაობას იწყებდა „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე“ (1907წ.), თბილისში ე. თაყაიშვილის თაოსნობით დაარსდა

„საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება“. „რეალურად, სწორედ ამ გაერთიანებათა სამეცნიერო და საზოგადოებრივი საქმიანობის გამოცდილებამ გადაადგმევინა საბოლოო ნაბიჯი ქართულ საზოგადოებას ეროვნული უნივერსიტეტის დასაფუძნებლად“ (მარგველაშვილი 2000, 67). საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას ჰქონდა განყოფილებები: საისტორიო, საარქეოლოგიო, საეთნოგრაფიო, საანთროპოლოგიო, სალინგვისტო და სანუმიზმატიკო (მეტრეველი 1982, 1985) „საზოგადოებამ დაარსებისთანავე დიდი თანაგრძნობა მოიპოვა საქართველოს მოსახლეობაში“ (მეტრეველი 1985).

საზოგადოების საქმიანობის განსაკუთრებულ დამსახურებად უნდა მივიჩნიო მის მიერ გამოცემული ორი სერია: „ძველი საქართველო“ და „საქართველოს სიძველენი“.

„ძველი საქართველო“ საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მიერ დაარსებული სერიული სამეცნიერო კრებული იყო. სულ გამოიცა 4 ტომი: ტ. I — 1909წ.; ტ. II — 1913 წ.; ტ. III — 1913-14წ.; ტ. IV — 1914-15წ. როგორც ითქვა, საზოგადოება თბილისში დაარსდა და ეს კრებულებიც თბილისში გამოიცა. კრებულში იბეჭდებოდა იმდროინდელ ქართველ მეცნიერთა გამოკვლევები, რეფერატები, სხვადასხვა ისტორიული, ლიტერატურული, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალა. კრებული გამოდიოდა ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით (მეტრეველი 1982). ქართულ სამეცნიერო ენისა და სამეცნიერო აზრის ჩამოყალიბებისათვის განუსაზღვრელია ამ გამოცემის როლი.

ასევე დიდნიშვნელოვანია საზოგადოების მიერ დაარსებული მეორე სერიაც — „საქართველოს სიძველენი“. ფაქტობრივ, ეს იყო ქართულ დოკუმენტთა კრებული, რომელიც გამოდიოდა ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. „საქართველოს სიძველენი“ პირველი ტომი ე. თაყაიშვილმა გამოსცა საზოგადოების დაარსებამდე — 1899 წელს. ტომში შევიდა 1362-1848 წლების 431 დოკუმენტი. როგორც მიუთითებენ (მეტრეველი 1982), ამ I ტომის მთელი ტირაჟი გამოსვლისთანავე დაიწვა (გადარჩა რამდენიმე ცალი). ამ ტომში დაბეჭდილი მასალებიდან 201 დოკუმენტი შემდეგ ტომებში გამოაქვეყნა ე. თაყაიშვილმა. შემდეგი ტომების გამოქვეყნება შესაძლებელი გახდა საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების დაარსების შემდეგ. II ტომი გამოქვეყნდა 1909 წელს; იგი შეიცავს XI-XIX საუკუნეების 509 დოკუმენტს; II ტ. დაიბეჭდა 1910 წელს; იგი შეიცავს 1408-1836 წლების 587 დოკუმენტს. IV ტომის პირველი თაბახი დაიბეჭდა 1911 წელს, მაგრამ მიზეზთა გამო ბეჭდვა შეწყდა (ტომი გამოქვეყნდა 1926 წელს). გამოცემა „ძვირფასი წყაროა საქართველოს პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური, ისტორიული კულტურული ვითარების, სამართლის წარმოების, ყოფა-ცხოვრების, გარეშე ქვეყნებთან ურთიერთობის ისტორიული და სხვა საკითხების შესასწავლად“ (მეტრეველი 1985). გამოცემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქართული სემეცნიერო ტერმინოლოგიის შესამუშავებლად.

ვიმეორებთ: პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრემ და საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების საქმიანობამ გარკვეული საფუძველი მოამზადა ქართული უნივერსიტეტის შესაქმნელად.

არის სერიოზული წინააღმდეგობანი. ი. ჯავახიშვილსა და მის თანამებრძოლებს უხდებოდა ბრძოლა იმ აზრის წინააღმდეგ, რომ „ეროვნული უნივერსიტეტი ვერ შეძლებს მეცნიერების ამეტყველებას ქართულ ენაზე“ (ჯორბენაძე 1981, 200). „ოლდენბურგი, ვასილიევი და სხვები (რუსეთის იმპერიის განათლების სამინისტროს უმაღლესი სკოლის რეფორმის კომისიის წევრები — გ. გ.) მზრუნველობითი კილოთი გვირჩევენ, ხელი აგველო ამ უიმედო საქმის დაწყებაზე, რომელსაც საქართველოს უნივერსიტეტი ეწოდებოდა. ქართულ ენას არა აქვს არც მეცნიერული ტერმინოლოგია, არც მეცნიერული ტრადიცია. ყველა ამის შექმნა არა თუ ძნელი, უიმედო საქმეაო“ (ნუცუბიძე 1968). სამწუხაროდ, ამგვარივე აზრის იყო ცნობილი აკადემიკოსი ნ. მარი. მან თავისი აზრი გააცნო 1917 წლის ოქტომბერში რუსეთის დროებითი მთავრობის სახალხო განათლების რეაქციულ კომისიას (ჯორბენაძე 1981, 211).

უნივერსიტეტის გახსნის უაღრესად საინტერესო და მძიმე ისტორია (ამის თაობაზე იხ. ი. ჯავახიშვილი, 1948; ს. ჯორბენაძე, 1988 და სხვა) წარმატებით დასრულდა. 1918 წლის 26 იანვარს (დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს) გაიხსნა ქართული უნივერსიტეტი. არ იყო შემთხვევით შერჩეული დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეც — ამით გაიხაზა მემკვიდრეობითობა: აღმაშენებლის ეპოქაში გელათში იყო იმ დროისათვის ტიპიური უმაღლესი სასწავლებელი — გელათის აკადემია (მეტრეველი 1998). სახელწოდება ქართული უნივერსიტეტი ასევე მიანიშნებდა მიზანზე ამ უმაღლესი სასწავლებლისა. **სწავლების ენა** ქართულ უნივერსიტეტში მხოლოდ **ქართულია**. ეს ერთ-ერთი უმთავრესი პირობაა. კავკასიაში პირველმა უმაღლესმა სასწავლებელმა არაქართველთა ყურადღებაც მიიპყრო.

ამონაწერი პროფესორთა საბჭოს 1918 წლის 13 აპრილის სხდომის №9 ოქმიდან:

„12. **განსახილველი საგანი:** ჩრდილო ოსეთის სამოსწავლო საბჭოსაგან მილოცვა ქართულ უნივერსიტეტს და შეკითხვა, რა ენაზე იკითხება ლექციები უნივერსიტეტში და მიიღებიან თუ არა ოსები?

განაჩენი: გაეგზავნოს მადლობა და ეცნობოს, რომ ლექციები ქართულად იკითხება, ხოლო მიღებით ყველა მიიღებიან განურჩევლად ეროვნებისა და სარწმუნოებისა“ (ოქმები, გვ. 112).

სხვა განაცხადებაც კეთდება: „ლექციები იკითხება ქართულ ენაზე. უნივერსიტეტში მიიღებიან ორივე სქესის პირები საშუალო განათლებით, განურჩევლად ეროვნებისა და სარწმუნოებისა“ (ჯორბენაძე 1981, 227).

სწორად ხედავენ მიზანს ქართული უნივერსიტეტის შექმნისას მეზობელი ერები და მაგალითად მიიჩნევენ თავიანთთვის. გამოქვეყნდა სომეხი ექიმის გ. აბელიანის წერილი, რომელსაც „სჯერა ეროვნული უნივერსიტეტისა და **ქართული მეცნიერული აზრის წარმატებისა**, ვინაიდან მისი სწორი სიტყვებით, სიძნელეები შეიძლება გადაილახოს, თუ უნივერსიტეტი შექმნილია, ვინაიდან, „არცერთ ერს არ შეუქმნია ჯერ სახელმძვანელოები, მეცნიერული მწერლობა და შემდეგ უნივერსიტეტიო“ (ჯორბენაძე 1981, 228).

ქართული უნივერსიტეტის წარმატების საწინდარი ქართულ ენაზე სწავლება იყო. მოვუსმინოთ ი. ჯავახიშვილს: „დიდი დაბრკოლება გველოებოდა წინ უნივერსიტეტის დაწყება-გაფართოებასთან დაკავშირებით. ის პირები, რომლებიც მოწვეულნი იყვნენ და რომელთაც დაიწყეს ლექციების კითხვა, კარგად იყვნენ მომზადებულნი იმდენად, რომ **ქართულად თავისუფლად შეეძლოთ ლექციების წაკითხვა**, მაგრამ შემდგომში როგორც იქნებოდა საქმე, **სად იყო ის ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია**, ურომლისოდაც ლექციების კითხვა არ შეიძლებოდა... ცოდნა საჭირო მეცნიერებისა. უმაღლესი სასწავლებელი უნდა ჰგავდეს უმაღლეს სასწავლებელს. ის უნდა წარმოადგენდეს მართლაც მეცნიერების მწვერვალს და როგორც უნდა მოხერხებულიყო ეს, როდესაც ჩვენ საშუალო სასწავლებლისთვისაც არ გვქონდა მომზადებული ტერმინოლოგია. **ჩერ ტერმინოლოგია უნდა შეგვექმნა**. როდის შეიქმნებოდა ტერმინოლოგია? ამას შეიძლება მონაწილე გრძნობდა... წინადადება მივეციოთ მათ, შესდგომოდნენ მუშაობას (უსასყიდლოდ, იმიტომ რომ სხვა საშუალება არ გვქონდა), რომ ფიზიკაში, ქიმიაში, რაც კი რამ არსებობდა, ტერმინოლოგია ამოეკრიბათ“ (ჯავახიშვილი 1971, 15).

ქართულ სამეცნიერო ენას მყარი საფუძველი ექმნება. „ყოველ დარგში დამზადებული სატერმინოლოგო მასალა ყოველი ლექციის შემდეგ სხდომებზე განიხილებოდა. ასე შეიქმნა სახელდახელო შეთანხმებაზე დამყარებული ტერმინოლოგია“ (იქვე).

საგანგებოდ ამახვილებენ ყურადღებას სკოლის სახელმძღვანელოების ენაზე: ეს ერთ-ერთი მთავარი პირობაა ერთიანი სამეცნიერო ენის, ერთიანი სამეცნიერო ტერმინოლოგიის დამკვიდრებისა. „უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, როდესაც სამეცნიერო ტერმინოლოგია ერთგვარია ყველგან — საშუალო სასწავლებელშიც და უმაღლეს სასწავლებელშიც... საერთო ტერმინოლოგია იყო შესაქმნელი, რომ, როცა საშუალო სკოლიდან შემოვლენ უმაღლეს სკოლაში, მათთვის უცნობი არ ყოფილიყო ეს ტერმინოლოგია... შემდეგ შეიქმნა სატერმინოლოგო კომიტეტი“ (ჯავახიშვილი 1971, 16).

სიზუსტისათვის: „სატერმინოლოგო სექცია“ ქართულ უნივერსიტეტში დაარსდა 1918 წელსვე. მას ი. ჯავახიშვილი ხელმძღვანელობდა. გაზეთი „სახალხო საქმე“ წერდა: „ტერმინოლოგიის ხაზით უნივერსიტეტში სასწრაფო მუშაობა სწარმოებს ყველა დარგში, განსაკუთრებით კი ქართული ენის ტერმინების შედგენაში. ამიერიდან კი ვინც სახელმძღვანელოების შედგენაზე იმუშავებს, ანგარიში უნდა გაუწიოს იმ ტერმინებს, რომლებიც უკვე შემუშავებულია უნივერსიტეტის პროფესორების მიერ“ („სახალხო საქმე“).

სატერმინოლოგო კომისიის მუშაობა ჩვენი თემისათვის, ცხადია, მნიშვნელოვანია, მაგრამ ამჯერად ამაზე ზედმეტ ყურადღებას აღარ შევაჩერებთ. ამ საკითხს მკითხველი შეიძლება გაეცნოს რ. ღამბაშიძის მონოგრაფიიდან „ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები“ (თბილისი, 1986)

ქართველი საზოგადოება მონატრებულია ქართულ ენაზე ლექციის წაკითხვას. ამიტომ კიდევ ერთი სიმძიმე იტვირთა ი. ჯავახიშვილმა, როცა ქართულ უნივერსიტეტში პირველი ლექციის წაკითხვა დაივალა. იგი „ჩერ კიდევ პეტერ-

ბურგის უნივერსიტეტში ახერხებდა ლექციების ქართულად წაკითხვას... 1917 წლის მაისში თბილისსა და ქუთაისში წაკითხული დიდებული ლექცია იყო და უნივერსიტეტის დაარსების სამოქმედო პროგრამაც“ (ჯორბენაძე 1981, 229).

პირველი ლექცია ქართულ უნივერსიტეტში დაინიშნა **1918 წლის 30 იანვარს. ეს არის ფაქტობრივ ოფიციალური თარიღი ქართული სამეცნიერო ენის ოფიციალური ახალი სიცოცხლის დაწყებისა.** „30 იანვარს არავის გაჰკვირვებია, რომ ივანე ჯავახიშვილის მოსასმენად მოსულთა რიცხვმა ყველა მოლოდინს გადააჭარბა“ (ჯორბენაძე 1991, 229).

თუ რამდენად დიდი იყო ქართული საზოგადოების სურვილი და მოლოდინი, ქართულად მოესმინათ სამეცნიერო თემებზე საუბარი, ამის კარგი დასტურია დ. კლდიაშვილის მოგონება გრიგოლ რობაქიძის მიერ წაკითხული საჯარო ლექციების თაობაზე. XX საუკუნის დასაწყისია; „ამ ხანებში იყო ქუთაისში პირველი გამოსვლები საჯარო ლექციებით რ. გ.-ის (გრიგოლ რობაქიძის — გ. გ.). იგი **ლექციებს კითხულობდა რუსულ ენაზე.** ხალხი უზომოდ ესწრებოდა. დიდად ვწუხდით, რომ ლექტორი ვერცხვებოდა ქართულად გამოსვლას და **გნატრობდით მოვსწრებოდით ქართულ ენაზე წარმოთქმულ ლექციას.** ბევრი ამართლებდა ლექტორს, ქართულად არ შეიძლება ამ ლექციების გადმოცემაო“ (კლდიაშვილი 1981, 290). შეუთვლიათ ლექტორისთვის, ლექციები ქართულად ეკითხა. გ. რობაქიძეს პირობა მიუცია. „მოკლე ხანში კიდევ აასრულა თავისი დანაპირები. მახსოვს პირველი მისი საჯარო ქართულად წაკითხული ლექცია. ლექცია იყო ბარათაშვილზე“ (იქვე, გვ. 291). დ. კლდიაშვილი განაგრძობს: „საზოგადოება განსხვავებულ აღტაცებაში მოიყვანა ამ ლექციამ. გაზეთებში დიადი ქებით იხსენიებდნენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის ცოდნას და განსაკუთრებით აღნიშნავდნენ ლექტორის საუცხოო ქართულს... ლექტორის არაჩვეულებრივი ლამაზი ქართულის გამგონე მსურველთა რიცხვი შესამჩნევად იზრდებოდა. უსმენდნენ ლექტორს სულგანაბულნი და თავის ყურებს არ უჯერებდნენ, თუ ასეთი უნოიანი ქართულით შესაძლებელი იყო ლექციების კითხვა...“

თამამად ვამბობ, რომ რ. გ.-მ გამოაცოცხლა მაშინდელი ქართველობა; თავისი საჯარო ლექციებით ნათლად დაუმტკიცა საზოგადოებას, რომ ქართული ენა შვენივით სავსეა, რომ მისით მშვენივრად გამოითქმება ადამიანის ყოველგვარი სულისკვეთება, გამოიხატება იმის აზროვნება“ (კლდიაშვილი 1981, 201-202).

ყოველ დარგში ქართულად წაკითხული პირველი ლექცია საგანგებოდ მოვლენად მიიჩნეოდა. ქართული სამეცნიერო ენის ახალი კუთხით წარმოიჩენა ხდებოდა. ამიტომ ექცეოდა საგანგებოდ ყურადღება ამ ფაქტებს. „რასაკვირველია, ლექციების ქართულად კითხვა სამათემატიკო, საბუნებისმეტყველო და სამედიცინო დარგებზე მეტად და უფრო ძნელი საქმე იყო, ვიდრე ჰუმანიტარულ დარგებზე: ისტორიასა და ფილოლოგიაში, ფილოსოფიასა და იურისპრუდენციაში... მათემატიკასა და ფიზიკაში, ქიმიასა და ბიოლოგიაში — აქ, სულ ერთიანად, ქართულ ენას თავისი ფუნქციის შესრულება არ შეუძლიაო“ (ჯორბენაძე 1981, 246)...

პირველ ლექციას ქართულ ენაზე მათემატიკურ ანალიზში კითხულობს პროფ. ა. რაზმაძე. „მას არა მარტო სტუდენტები და მსმენელები ესწრებიან, არამედ პროფესორთა კოლეგიის მთელი შემადგენლობა, რაც ლექციას საზეიმო ხასიათს აძლევს... ოვაციით ხვდებიან პროფესორ ა. რაზმაძის პირველ ლექციას მათემატიკაში... ასე გეგონებოდათ, თითქოს მათემატიკაში ქართულად ლექციის წაკითხვას დიდი წინაისტორია ჰქონდა“ (ჯორბენაძე 1981, 246).

კიდევ რამდენიმე მაგალითი: „დახვეწილი, ჩამოქნილი ქართული იწყებს ლექციების კითხვას დოცენტის მოვალეობის აღმსრულებელი არჩილ ხარაძე...“ (იქვე).

ასტრონომიაში „დახვეწილი ლიტერატურული ქართული“ კითხულობს ლექციას პროფ. ანდრია ბენაშვილი. „მის მიერ შემოდებული რიგი ასტრონომიული ტერმინებისა საბოლოოდ დამკვიდრდა მეცნიერულ მეტყველებაში“ (იქვე, 247). დავაკვირდეთ: რა სიზუსტით აღრიცხავენ: „ბუნებისმეტყველების განყოფილებაზე პირველ ლექციას არაორგანულ ქიმიაში 1918 წლის ოქტომბერს (უდიტორია №86) გაჭედული მსმენელების წინაშე კითხულობს დამსახურებული პროფესორი პ. მელიქიშვილი. პირველი ქართული ლექცია ქიმიაში ყველაზე ადრე დარბაზში მყოფმა ივ. ჯავახიშვილმა მიულოცა მას“ (იქვე, 247).

იგონებენ: უდიდეს მათემატიკოსს ნ. მუსხელიშვილს ქართული მეტყველება უჭირდა. უნივერსიტეტის ადმინისტრაციამ ის მოიწვია, 10 თვე ხელფასს უზღიდა და შესაძლებლობა მისცა, მოემზადებინა ლექციები ქართულად მათემატიკაში...

პირველი ლექცია მედიცინის მეცნიერებაში 1918 წლის 15 ნოემბერს წაიკითხა პროფ. ალექსანდრე ნათიშვილმა. პროფ. არკადი ჯორბენაძე იგონებდა: ალ. ნათიშვილი თბილისში 14 ნოემბერს ჩამოვიდა. მეორე დღეს ლექცია დაინიშნული. საღამოს ი. ჯავახიშვილი ესტუმრა და ჰკითხა, რა ენაზე აპირებდა ლექციის წაკითხვას. გაირკვა რომ მას ქართულად ლექციის წაკითხვა გაუჭირდებოდა, ი. ჯავახიშვილი დარჩა ალ. ნათიშვილთან: ერთად მოამზადეს ქართულად პირველი ლექცია. თავზე დაათენდათ. დილით ერთი აუდიტორიისაკენ წავიდა, მეორე — სამუშაო კაბინეტისაკენ. ალ. ნათიშვილი „შემდგომ ერთ-ერთი მოთავე გახდა ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის დაფუძნებისა“...

შეიძლება ზედმეტი მოგვეჩვენოს ამდენი მაგალითის მოყვანა, მაგრამ ფაქტია: ქართული სამეცნიერო ენა ფეხს იდგამს. მისი ყოველი ნაბიჯი აღნუსხულია; ყოველ ნაბიჯს საგანგებო ყურადღება ექცევა...

უნივერსიტეტის გაფართოებამ, ფაკულტეტების გამრავლებამ (1919 წელს უკვე სამი ფაკულტეტი, — სიბრძნისმეტყველების, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო) მაინც მწვავედ დასვა სამეცნიერო-პედაგოგიური კადრებით დაკომპლექტების საკითხი. „ვინაიდან ქართველ მეცნიერთა ნაკლებობა საგრძნობი იყო, გადაწყდა, მოეწვიათ რუსი მეცნიერები, ქართული ენის არმცოდნენი, მაგრამ მხოლოდ სამი წლის ვადით, რომლის განმავლობაში ისინი ვალდებულნი იყვნენ, ქართული შეესწავლათ ისე, რომ ლექციების კითხვა ქართულად შესძლებოდათ. გარდა ამისა, იმ პროფესორებს, რომლებიც ლექციებს რუსულად კითხულობდნენ, თანაშემწეები (ასისტენტები, ორდინატორები) ქართული ენის მცოდნენი უნდა ჰყოლოდა (ოქმები, გვ. 40).

ამ წესით მოიწვიეს აკად ს. ნავაშინი (ბოტანიკა), ი. ფიგუროვსკი (კლიმატოლოგია და მეტეოროლოგია), ბ. უვაროვი (ზოოლოგია და ანტომოლოგია) და სხვა. სპეციალისტებს იწვევდნენ ევროპიდან, მაგ. პოლანდიიდან ერენფესტი (ფიზიკა).

1920 წელს არსებობა შეწყვიტა ამიერკავკასიის კერძო უნივერსიტეტმა (ვერ გავარკვიეთ, რომელი წლიდან არსებობდა). პროფესორთა საბჭომ 1920 წლის 7 ენკენისთვის სხდომაზე (ოქმი №17) განიხილა „მთავრობის წინადადება, მოეწყოს სახელმწიფო უნივერსიტეტთან პარალელური კურსები რუსულ ენაზე იმ სტუდენტთათვის, რომელნიც სწავლობდნენ ყოფილს ამიერკავკასიის კერძო უნივერსიტეტში“ (ოქმები, გვ. 136). პროფესორთა საბჭო იღებს მთავრობის წინადადებას: პარალელურ რუსულ განყოფილებას ქმნის საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფაკულტეტების მეორე და მესამე კურსებზე; სხვა კურსები არც არსებობდა ფაქტობრივ. ამან საკმაოდ გაურთულა უნივერსიტეტის საქმე, თუმცა საბჭო მაინც ახერხებს საქმის მოგვარებას (ლექციები იკითხება რუსულად ცალკე გადმოსულთათვის...).

ერთი მხარეა ლექციების ქართულად კითხვა; სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შემუშავება. მეორე მხრივ, ამ ტერმინოლოგიის დამკვიდრება, გავრცელება; ქართული სამეცნიერო კრებულების, სახელმძღვანელოების, მონოგრაფიების გამოცემა.

უნივერსიტეტის დაარსების 20 წლისთავზე ი. ჯავახიშვილი საგანგებოდ აღნიშნავდა: „რამდენჯერ გამიგონია, რომ ქართული მეცნიერული მწერლობა ვერ შეიქმნებაო. 1917 წელს ამას გვიმტკიცებენ, რომ ქართული მეცნიერების დაფუძნება შეუძლებელიაო და ვასილ პეტრიაშვილმა არა-თუ უარყო, არამედ დაამტკიცა, რომ საუცხოო სამეცნიერო თხზულების დაწერა შეუძლია, დაწერა და გამოსცა კიდევ ისეთი თხზულება, რომელიც არ ჩამორჩება არცერთ ევროპულ ენაზე დაწერილს!“ (ჯავახიშვილი 1971, 9).

ახლადდაარსებულ უნივერსიტეტში საგანგებო მსჯელობის საგანი იყო „უნივერსიტეტის ორგანოს დაარსება“ (ოქმები, გვ. 159). 1919 წლის 9 აპრილის პროფესორთა საბჭოს სხდომაზე დაადგინეს: „გამოცემულ იქნეს უნივერსიტეტის ორგანო, რომელიც ჯერჯერობით საერთო იქნება ყველა ფაკულტეტისათვის“ (ოქმები, გვ. 150). უნივერსიტეტის ორგანოს „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე“ ეწოდა. სარედაქციო კოლეგიაში შევიდნენ: ი. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე, ა. რაზმაძე, სპ. ვირსალაძე.

უკვე 1919 წელს გამოიცა „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, №1, 1 ნაკვეთი“, რომელიც შეიცავდა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის პროფესორთა შრომებს:

- ი. ყიფშიძე** — ასიმილაციისა და დისიმილაციის წესი ქართულსა და მეგრულში;
- შ. ნუცუბიძე** — ბუნებისათვის ცნებისა;
- კ. კეკელიძე** — ნაწყვეტი ქართული ჰაგიოგრაფიის ისტორიიდან (ცხოვრება ილარიონ ქართველისა);
- დ. უზნაძე** — „ლაიბნიცის Patites perceptions-თა ადგილი ფსიქოლოგიაში“;

- ა. შანიძე — ნასახელარი ზმნები ქართულში;
 ს. ავალიანი — ხიზანი;
 ე. თაყაიშვილი — შენიშვნები ზარზმის ეკლესიისა და მის სიძველეთა შესახებ.

სტატიები იბეჭდება მხოლოდ ქართულად; არ ახლავს უცხოური რეზიუმეები.

„ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბის“ გამოცემა იმდენად მნიშვნელოვნად მიაჩნიათ, რომ პროფესორთა საბჭო საგანგებოდ მსჯელობს, „უნივერსიტეტის მოამბე“ ვის დაუბრუნდეს (ოქმები, გვ. 203). ასევე 1920 წლის 15 მაისს „**განიხილეს:** პროფ. ივ. ბერიტაშვილის განცხადება „უნივერსიტეტის მოამბის“ გამოცემისა და სარედაქციო კოლეგიის შესახებ. **დაადგინეს:** მიენდოს ფაკულტეტებს გამარკვიონ „მოამბის“ გამოცემის საქმე, თუ როგორც იქნეს დაყენებული მომავალში“ (ოქმები, გვ. 219). პროფესორთა საბჭოს 1920 წლის 30 ივნისის სხდომაზე „განიხილეს უნივერსიტეტის მოამბის გამოცემის საქმე. **დაადგინეს:** თანახმად სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის მოხსენებისა, პროფესორთა საბჭომ დაადგინა:

- ა) უნივერსიტეტის ორგანოს გამოცემის ხელმძღვანელად და პასუხისმგებლად უნდა იყოს ერთი პირი;
- ბ) სარედაქციო კოლეგია უნდა შედგებოდეს ფაკულტეტების წარმომადგენელთაგან;
- გ) მოწვეულ იქნეს საგანგებო კორექტორი და უკანასკნელ
- დ) სასურველია, რომ ხელმძღვანელ რედაქტორად სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის წარმომადგენელი იყოს“ (ოქმები, გვ. 233).

არ არის მსჯელობა პუბლიკაციათა ენაზე: ცხადია, იგულისხმება, რომ ეს არის ქართული გამოცემა. ყურადღების გამახვილება იმ ფაქტზე, რომ ხელმძღვანელი უნდა იყოს სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის წარმომადგენელი და მოწვეულ იქნეს სპეციალური კორექტორი, მიანიშნებს იმის შესახებ, რომ **საგანგებო ყურადღება ექცეოდა კრებულის ენას.**

1921 წლის 16 ნოემბერს პროფესორთა საბჭო ისევ უბრუნდება „უნივერსიტეტის მოამბის“ გამოცემის საკითხს:

„განიხილეს: მოხსენება პროფ. ა. შანიძისა შესახებ „უნივერსიტეტის მოამბის“ გამოცემის წესის შეცვლისა.

1. „უნივერსიტეტის მოამბე“ გადაკეთდეს იმ გვარად, რომ შიგ იბეჭდებოდეს გამოკვლევანი უნივერსიტეტის მუშაკებისა იმ რიგით, როგორც შემოდის რედაქციაში, და წერილები არ იქნეს განაწილებული ფაკულტეტების მიხედვით.

2. მოამბე გამოდიოდეს ნაკვეთებად (შექლებისდაგვარად წელიწადში ოთხჯერ), საერთო პაგინაციით, ოციდან ოცდაათ თაბახამდე, რაიცა შეადგენს ერთ ტომს.

3. ყურნალი დაიბეჭდოს 900 ცალად. ავტორებს მიეცეს 50 გადმონაბეჭდი.

4. წარმოდგენილ ხელნაწერში სავსებით მზად უნდა იყოს დასაბეჭდად და ადვილად იკითხებოდეს.

დაადგინეს: დაკმაყოფილდეს უცვლელად“ (ოქმები, გვ. 294-295).

1919 წლიდან მოყოლებული უნივერსიტეტის სამეცნიერო გამოცემები არ შეწყვეტილა თითქმის საუკუნის ბოლომდე. „უნივერსიტეტის მოამბეს“ „უნივერსიტეტის შრომები“ ცვლის. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გაიზარდა რუსული ენის როლი სამეცნიერო ცხოვრებაში. მომრავლდა რუსულად გამოქვეყნებული ნაშრომები პერიოდულ გამოცემებში. მაგალითისათვის:

„ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები“, V, 1930წ.

გამოქვეყნებულია 19 სტატია; ქართულია 14: რუსული — 5. საინტერესოა რუსულად დაბეჭდილ სტატიათა თემატიკა (მარქსიზმ-ლენინიზმი, პაპიროლოგია, რუსული ლიტერატურა, მსოფლიო ლიტერატურა...). რეზიუმე უცხო ენაზე არაა სავალდებულო. 19 სტატიიდან მხოლოდ ერთს აქვს რეზიუმე რუსულად (გამოკვლევა ოსურ ენას ეხება).

ტ. XVIII, 1941

გამოქვეყნებულია 12 სტატია; 9 — ქართულ ენაზე, 3 — რუსულად. უცხოური რეზიუმე აქვს 7 ქართულ სტატიას; ერთ მათგანს 2 ენაზე (რუსულად და ფრანგულად), დანარჩენებს — რუსულად. სარჩევი დაბეჭდილია ორ ენაზე (ქართულად და რუსულად).

ტ. 55, 1954.

გამოქვეყნებულია 19 სტატია; 14 ქართულ ენაზე, 5 — რუსულად. ქართულ სტატიათაგან 7-ს აქვს რეზიუმე რუსულ ენაზე.

ტ. 114, 1965 (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია)

გამოქვეყნებულია 22 სტატია. ყველა ქართულია. რეზიუმე არა აქვს ორ სტატიას. დანარჩენებს ახლავს რუსული რეზიუმე.

ტ. 138 (B 1) ჰუმანიტარული მეცნიერებანი, 1971

დაბეჭდილია 15 სამეცნიერო სტატია. მათ შორის 2 — რუსულად. ქართულ სტატიებს ახლავს რუსული რეზიუმე, რუსულ სტატიებს — ქართული რეზიუმე. სარჩევი იბეჭდება სამ ენაზე (ქართულად, რუსულად და ინგლისურად).

ტ. 140 (B 2) ჰუმანიტარული მეცნიერებანი, 1971

ტომი საინტერესოა იმით, რომ მასში წერილები გამოქვეყნებულია 3 ენაზე: ქართულად 13: რუსულად 2 და გერმანულად — 7. თითქმის ყველას ახლავს ორი რეზიუმე — ქართულს რუსულ-გერმანულად, გერმანულს — ქართულ-რუსულად, რუსულს — ქართულ-გერმანულად. ამგვარი რთული ენობრივი ვითარება იმის შედეგია, რომ ტომი იენის და თბილისის უნივერსიტეტების ერთობლივი გამოცემაა.

თუმცა ისიცაა გასათვალისწინებელი, რომ რეზიუმეების სისტემა თითქმის სავალდებულო ხდება. მომდევნო ტომებში ძირითადად რუსული რეზიუმეებია, შიგადაშიგ ფრანგული, გერმანული თუ ინგლისური. ინგლისური რეზიუმეები 90-იანი წლებიდან თითქმის მთლიანად ჩაენაცვლა რუსულს.

ჩვენ აქ ბოლო მაგალითები ჰუმანიტარული სერიიდან მოვიყვანეთ. წარმოვადგინს **1940 წელს** გამოქვეყნებული **7 ტომის** (სხვადასხვა დარგის) მონაცემებს სტატიის ენის თვალსაზრისით (**თსუ შრომები, ტ. XI-XVII**).

მათემატიკა — 1 სტატია რუსულად
ქიმია — 3 სტატია ქართულად, 1 — რუსულად
გეოლოგია — 2 სტატია რუსულად
ბიოლოგია — 2 სტატია ქართულად, 2 — რუსულად
ფსიქოლოგია — 11 სტატია ქართულად
ბედაგოგია — 1 სტატია ქართულად
ფილოსოფია — 1 სტატია ქართულად
ეკონომიკური მეცნიერებანი — 5 სტატია ქართულად, 1 — რუსულად
ისტორია — 5 სტატია ქართულად, 5 რუსულად
სამართალი — 1 სტატია ქართულად
ლიტერატურათმცოდნეობა — 2 სტატია ქართულად, 1 რუსულად
ქართული ლიტერატურის ისტორია — 5 სტატია ქართულად
დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის ისტორია — 1 სტატია რუსულად
ენათმეცნიერება — 3 სტატია ქართულად, 2 — რუსულად.

არცერთ რუსულ სტატიას არა აქვს რეზიუმე სხვა ენაზე; ცხადია, არც ქართულად. ქართულ სტატიებს აქვს რეზიუმე რუსულად.

ფაქტია, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომების მიხედვით სამეცნიერო ლიტერატურის ენა ქართულია. ოციანი წლების შუა ხანებიდან არცთუ იშვიათია რუსული ენა; უცხოური (ვთქვათ, გერმანული) სპეციალურ ტომში გამოიყენება სტატიის ენად.

სახელმძღვანელოების ენა ჩვეულებრივ ქართულია, გარდა იმ გამოცემებისა, რომლებიც განკუთვნილია იმ განყოფილებებისათვის, სადაც სწავლების ენა არის რუსული (მაგალითად, რუსული ფილოლოგიის განყოფილება, ფიზიკის ფაკულტეტის რუსული სექტორი...)

90-იან წლებში უნივერსიტეტში გაჩნდა ნაწილობრივ ინგლისურენოვანი განყოფილება — ბიზნესისა; სპეციალური სახელმძღვანელოები ამ განყოფილებისათვის არ გამოცემულა.

აქ წარმოდგენილი სურათი რომ სწორად ასახავს სწავლებისა და შესწავლის ენის ვითარებას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ამის ნათელი მაგალითია „სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემათა ბიბლიოგრაფია 1919-1960“ (თბ., 1961წ.).

ქართული სამეცნიერო ლიტერატურის და შესაბამისად ქართული სამეცნიერო ენის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჩამოყალიბებას. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შექმნამდე (1941 წ.) თბილისში არსებობს სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალი; მას აქვს ინსტიტუტი — კავკასიისმცოდნეობისა. ამ ინსტიტუტის ბაზაზე 1936 წელს შეიქმნა ენის, ისტორიის და მატერიალური კულტურის (ენიმკის) ინსტიტუტი აკად. ნ. მარის სახელობისა. ინსტიტუტს ჰქონდა 10 განყოფილება (ქართველურ ენათა, კავკასიურ ენათა, ლექსიკოლოგიის, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიის, მახლობელი აღმოსავლეთის ენათა, ტერმინოლოგიის, ზოგადი ენათმეცნიერების, ფილოლოგიის).

ენიმკის გრიფით გამოიცა რამდენიმე მონოგრაფია: ი. ჯავახიშვილისა —

„ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა“ (1937), არნ. ჩიქობავას — „ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი“, „საქართველოს ისტორია“ (ნ. ბერძენიშვილის, ი. ჯავახიშვილის, ს. ჯანაშიას — 1943). რუსულ-ქართული ლექსიკონი, რამდენიმე ტერმინოლოგიური ლექსიკონი... ამ გამოცემებს თავიანთი მნიშვნელობა დღესაც არ დაუკარგავს, ამიტომ განსაკუთრებულია მათი როლი ქართული სამეცნიერო ენის განვითარებაში. **ენიკი** სცემდა პერიოდულ გამოცემებს — „ენიკის მოამბე“ და „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“. 1937-1944 წლებში გამოქვეყნდა ენიკის მოამბის 14 ტომი; „მასალების“ 7 ტომი 21 ნაკვეთად. ეს იყო მაღალმეცნიერული ქართულენოვანი გამოცემები.

მაგალითისათვის წარმოვადგენთ „**ენიკის მოამბის**“ რამდენიმე ნომერს:

ტ. III, 1938წ.

გამოქვეყნებულია 19 სტატია. ერთი ფრანგულად (ფრანგი ავტორისა), დანარჩენი — ქართულად. სტატიებს არა აქვთ უცხოური რეზიუმე.

საგანგებო ხასიათისაა **IV ტომის I ნაკვეთი** (1938წ.). მასში გამოქვეყნებულია ა. შანიძის ვრცელი გამოკვლევა ახლად აღმოჩენილი ალბანური ანბანის შესახებ. წერილი რუსულენოვანია, ახლავს ვრცელი რეზიუმე ქართულად და ფრანგულად. ამავე ნაკვეთში იბეჭდება ი. აბულაძის მოკლე წერილი ამავე თემაზე რუსულად. მიზანი ცხადია — ინფორმაციის უფრო ფართოდ გავრცელება.

სხვა ტომები ჩვეულებრივია:

ტ. V-VI, 1940წ.

გამოქვეყნებულია 32 წერილი. 30 ქართულ ენაზე, 2 — რუსულად. 6 ქართულ წერილს ახლავს რეზიუმე რუსულად და ფრანგულად, 1-ს რუსულად.

ტ. XIV, 1941წ.

გამოქვეყნებულია 15 წერილი. 1 წერილი რუსულ ენაზე; მას ახლავს ქართული რეზიუმე. სამ ქართულ წერილს ახლავს რეზიუმე რუსულ-ფრანგულად, ერთს — რუსულად.

ამგვარად, ისევე როგორც უნივერსიტეტის სამეცნიერო გამოცემებს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შექმნამდე, აკადემიურ გამოცემებსაც ეს პრინციპი აქვს: არაა სავალდებულო უცხოური რეზიუმე. უცხოური რეზიუმის შემთხვევაში ჩვეულებრივია რუსული; ევროპულ ენათაგან უპირატესობა ეძლევა ფრანგულს.

1940 წელს სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის კავკასიის ფილიალის კავკასიისმცოდნეობის ინსტიტუტმა გამოსცა „აკადემიის მოამბე“. 1941 წლიდან — საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შექმნის შემდეგ გაგრძელდა აკადემიის მოამბის გამოცემა. წელიწადში გამოდიოდა თითო **ტომი ათ ნომრად**; მოგვიანებით 12 ნომრად (თვეში ერთი). თუ რა ვითარება იყო ენობრივი თვალსაზრისით, შეიძლება დავინახოთ I-XI ტომების (1949-1950 წლების) გამოცემათა ანალიზის საფუძველზე. ამთავითვე შევნიშნავთ: არაა ერთიანი სტანდარტი. წერილები იბეჭდება ძირითადად ქართულად, ასევე რუსულად, ინგლისურად, გერმანულად, ფრანგულად. ზოგ ქართულ გამოცემას (ნომერს, სტატიას) აქვს პარალელური ტექსტი რუსულ ენაზე, ზოგს აქვს რეზიუმე ერთ ენა-

ზე, ზოგს — ორ ენაზე, ზოგიც რეზიუმეს გარეშეა.

ვითარებას წარმოვადგენ დარგების მიხედვით იმ თანმიმდევრობით რა თანმიმდევრობითაც იბეჭდება „აკადემიის მოამბეში“.

I. მარქსიზმ-ლენინიზმი

1. მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები.

3 სტატია ქართულად. სამივე პარალელურ რუსულ გამოცემაში.

2. ლიტერატურა მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსთა შესახებ.

3 სტატია ქართულად. ერთს აქვს პარალელური რუსული ტექსტი, ორი პარალელურ რუსულ გამოცემაში.

ანუ ყველას აქვს პარალელური რუსული ტექსტი.

II. ფიზიკო-მათემატიკური, საბუნებისმეტყველო და ტექნიკური მეცნიერებანი

1. მათემატიკა

ა) მათემატიკის დაფუძნების საკითხები.

4 სტატია ქართულად; 1 — პარალელურ რუსულ გამოცემაში; 3-ს ახლავს პარალელური რუსული ტექსტი; 1-ს — რეზიუმე ფრანგულად.

5 სტატია რუსულად, 3-ს რეზიუმე ქართულად და ფრანგულად, 1-ს — ქართულად.

ბ) რიცხვთა თეორია და ალგებრა.

7 სტატია ქართულად; 5 — პარალელურ რუსულ გამოცემაში, 2-ს პარალელურ რუსულ გამოცემა.

1 სტატია რუსულად, რეზიუმე ქართულ ენაზე.

1 სტატია ინგლისურად, რეზიუმე ქართულ ენაზე.

3 სტატია გერმანულად; 1-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს ქართულად და რუსულად.

გ) გეომეტრია

3 სტატია ქართულად; 1-ს რეზიუმე რუსულ და ინგლისურ ენაზე. 2 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 სტატია რუსულად, 4-ვეს რეზიუმე გერმანულ ენაზე.

2 სტატია ინგლისურად, 2-ვეს რეზიუმე ქართულ ენაზე.

დ) ანალიზი და დიფერენციული აღრიცხვა

78 სტატია ქართულად, აქედან 7-ს პარალელური ტექსტი რუსულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს რეზიუმე ინგლისურად.

49 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე

56 სტატია რუსულ ენაზე, 2-ს პარალელური ტექსტი გერმანულად, 30-ს რეზიუმე ქართულად, 2-ს ქართულად და ფრანგულად, 5-ს გერმანულად.

2 სტატია გერმანულ ენაზე, 2-ვეს რეზიუმე ქართულად. და ინგლისურად

2. ასტრონომია

1 ქართული სტატია, რეზიუმე რუსულად

3 რუსული სტატია, 1-ს რეზიუმე ქართულად და ინგლისურად, 1-ს

გერმანულად.

3 ინგლისური სტატია, სამივეს რეზიუმე ქართულად.

3. მექანიკა

ა) ზოგადი საკითხები

2 სტატია ქართულ ენაზე, ორივეს რეზიუმე ქართულად.

ბ) ჰიდროდინამიკა

8 სტატია ქართულ ენაზე, 2-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 1-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს რუსულად და ინგლისურად; 4 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

5 სტატია რუსულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე ქართულად, 2-ს — გერმანულად, 1-ს გერმანულად და ქართულად.

გ) დრეკადობის თეორია

13 სტატია ქართულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე რუსულად. 11 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

17 სტატია რუსულ ენაზე, 10-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს — გერმანულად.

დ) მათემატიკური ფიზიკა

4 რუსული სტატია, 1-ს პარალელური ტექსტი გერმანულ ენაზე.

4. ფიზიკა

ა) ქვანტური მექანიკა

7 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 2-ს რეზიუმე რუსულად. 3 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

5 სტატია რუსულ ენაზე, 3-ს რეზიუმე ქართულად.

ბ) ნივთიერების აგებულება. ატომის ბირთვის ფიზიკა. ატომური ენერგია.

5 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 1-ს რეზიუმე — რუსულად; 3 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 სტატია რუსულ ენაზე, 3-ს რეზიუმე ქართულად.

გ) მოლეკულური ფიზიკა, თერმოდინამიკა

9 სტატია ქართულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე რუსულად. 7 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

დ) ელექტრობა, მაგნეტიზმი, ელექტრონიკა

3 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 1-ს რეზიუმე რუსულად. 1 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 რუსული სტატია, ოთხივეს რეზიუმე ქართულად.

ე) ოპტიკა

1 რუსული სტატია, რეზიუმე ქართულად

5. გეოფიზიკური მეცნიერებანი

ა) გეოფიზიკა

20 სტატია ქართულ ენაზე, 5-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 3-ს რეზიუმე ინგლისურად, 1-ს რუსულად, 1-ს რუსულ-გერმანულად, 1-ს

რუსულ-ინგლისურად. 9 პარალელური გამოცემაში რუსულ ენაზე.

12 სტატია რუსულ ენაზე, 6-ს რეზიუმე გერმანულად, 2-ს ქართულად, 1-ს ინგლისურ-ქართულად.

ბ) მეტეოროლოგია

2 სტატია ქართულ ენაზე, 2 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

გ) კლიმატოლოგია

5 სტატია ქართულ ენაზე, 5 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

1 სტატია რუსულ ენაზე

დ) ჰიდროლოგია

1 სტატია ქართულ ენაზე, 1 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

6. ქიმიური მეცნიერებანი

ა) ფიზიკური ქიმია

17 ქართული სტატია, 11-ს რეზიუმე რუსულად, 4 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

9 რუსული სტატია, 3-ს რეზიუმე ქართულად, 4-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად.

ბ) არაორგანული ქიმია

10 სტატია ქართულ ენაზე, ათივეს რეზიუმე რუსულად. 2 სტატია რუსულ ენაზე, ორივეს რეზიუმე ქართულად.

გ) ორგანული ქიმია

17 ქართული სტატია, 4-ს რეზიუმე რუსულად, 2-ს რეზიუმე რუსულ-ინგლისურად; 11 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 რუსული სტატია, 3-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად, 1-ს — ქართულად.

დ) ანალიზური ქიმია

5 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 3-ს რეზიუმე რუსულად. 1 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

3 სტატია რუსულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე ქართულად.

ე) გამოყენებითი ქიმია

13 სტატია ქართულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე რუსულად. 11 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 სტატია რუსულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი გერმანულად, 1-ს რეზიუმე გერმანულად, 2-ს რეზიუმე ქართულად.

7. გეოლოგიური მეცნიერებანი

ა) გეოლოგია

37 სტატია ქართულ ენაზე, 18-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად; 17 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

11 სტატია რუსულად, 5-ს რეზიუმე ქართულად.

ბ) მინერალოგია

6 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 4-ს

რეზიუმე რუსულად, 1 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

4 სტატია რუსულ ენაზე, 1-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს ქართულ-ინგლისურად.

გ) პეტროგრაფია

18 სტატია ქართულ ენაზე, 6-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 6-ს რეზიუმე რუსულად. 6 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

7 სტატია რუსულ ენაზე, 5-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს ქართულ-ინგლისურად.

დ) პალეონტოლოგია

21 სტატია ქართულ ენაზე, 3-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 3-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს — ინგლისურად; 14 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

3 სტატია რუსულ ენაზე, 1-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად.

1 სტატია ფრანგულ ენაზე, რეზიუმე ქართულად

ე) ჰიდროგეოლოგია

3 სტატია ქართულ ენაზე; 3 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

8. გეოგრაფია

4 სტატია ქართულ ენაზე, 4-ვე პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე

9. ნიადაგმცოდნეობა

13 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს რეზიუმე რუსულად; 12 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

10. ბიოლოგიური მეცნიერებანი

ა) ბიოქიმია

11 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 1-ს რეზიუმე ინგლისურად, 1-ს რუსულად, 1-ს რუსულ-ინგლისურად; 8 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

3 სტატია რუსულ ენაზე, 2-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად, 1-ს ქარბთულად.

ბ) გენეტიკა

14 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად; 7-ს რეზიუმე რუსულად; 3-ს — რუსულ-ინგლისურად, 1-ს — ინგლისურად; 3 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

3 სტატია რუსულ ენაზე, 1-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად, 1-ს — ქართულად, 1-ს — რუსულ-ინგლისურად.

გ) ემბრიოლოგია

15 სტატია ქართულ ენაზე, 4-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 5-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს ინგლისურად, 1-ს რუსულ-ინგლისურად; 5 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

5 სტატია რუსულ ენაზე, 4-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად; 1-ს ქართულად.

დ) ბოტანიკა

1 სტატია რუსულ ენაზე

**მცენარეთა მორფოლოგია, სისტემატიკა
და გეოგრაფიული განაწილება**

32 სტატია ქართულ ენაზე, 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 9-ს რეზიუმე რუსულად. 22 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

25 სტატია რუსულ ენაზე, 19-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს — რუსულად, 1-ს — ინგლისურად, 1-ს — ფრანგულად, 1-ს პარალელური ტექსტი ფრანგულად.

მცენარეთა ანატომია, ფიზიოლოგია, ეკოლოგია

76 სტატია ქართულ ენაზე, 3-ს რეზიუმე რუსულად, 6-ს რუსულ-ინგლისურად, 3-ს — ინგლისურად, 11-ს — პარალელური ტექსტი რუსულად. 25 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

30 სტატია რუსულ ენაზე, 14-ს რეზიუმე ქართულად, 4-ს — ინგლისურად, 2-ს — ქართულ-ინგლისურად, 2-ს — ქართულ-ფრანგულად, 2-ს — ფრანგულად, 1-ს — გერმანულად.

ე) ზოოლოგია

1 სტატია ქართულ ენაზე, 1 — პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

უხერხემლონი

71 სტატია ქართულ ენაზე, 13-ს რეზიუმე რუსულად; 2-ს პარალელური ტექსტი რუსულ-ინგლისურად, 1-ს რუსულად. 55 — პარალელურ გამოცემაში რუსულად, მათგან 1-ს რეზიუმე ფრანგულად, 2-ს — ინგლისურად.

22 სტატია რუსულ ენაზე, 5-ს რეზიუმე გერმანულად, 1-ს — ფრანგულად; 5-ს — ქართულად; 5-ს — ქართულ-ინგლისურად; 1-ს — ინგლისურად.

3 სტატია ინგლისურ ენაზე, 2-ს — რეზიუმე რუსულად, 1-ს რუსულ-ქართულად.

ხერხემლიანები

17 სტატია ქართულ ენაზე, 11-ს რეზიუმე რუსულად, 1-ს — რუსულ-ინგლისურად; 1-ს — ინგლისურად; 1-ს — პარალელური ტექსტი რუსულ-ინგლისურად; 1-ს რუსულად; 3 — პარალელურ გამოცემაში რუსულად.

5 სტატია რუსულ ენაზე; 2-ს — რეზიუმე გერმანულად; 1-ს — ქართულად.

ვ) ჰიდრობიოლოგია

3 სტატია ქართულ ენაზე; 3 პარალელურ გამოცემაში რუსულად.

6 სტატია რუსულ ენაზე; 3-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს გერმანულად.

ზ) ფიზიოლოგია

23 სტატია ქართულ ენაზე; 5-ს რეზიუმე რუსულ-ინგლისურად; 3-ს პარალელური ტექსტი რუსულ-ინგლისურად; 3-ს პარალელური ტექსტი რუსულად; 2-ს რეზიუმე ინგლისურად. 11 პარალელურ გამოცემაში რუსულად; 5-ს რეზიუმე ინგლისურად.

12 სტატია რუსულ ენაზე; 3-ს რეზიუმე ინგლისურად; 1-ს ქართულად, 1-ს — გერმანულად, 3-ს ქართულ-ინგლისურად, 1-ს — ქართულ-გერმანულად.

2 სტატია გერმანულ ენაზე; 2-ვეს რეზიუმე რუსულად;

1 სტატია ინგლისურ ენაზე; რეზიუმე ქართულად.

თ) ანატომია, ჰისტოლოგია

8 სტატია ქართულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე რუსულად; 1-ს ინგლისურად, 6 პარალელურ გამოცემაში რუსულად, 3-ს რეზიუმე ინგლისურად.

4 სტატია რუსულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე ქართულად, 1-ს გერმანულად.

11. მედიცინა

5 სტატია ქართულ ენაზე; 3-ს რეზიუმე რუსულად, 2 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

1 სტატია რუსულ ენაზე; რეზიუმე ქართულად.

12. სოფლის მეურნეობა

ა) მემცენარეობა

26 სტატია ქართულ ენაზე; 5-ს რეზიუმე რუსულად; 1-ს — ინგლისურად. 3 — პარალელური ტექსტი რუსულად. 18 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

1 სტატია რუსულ ენაზე.

ბ) მეცხოველეობა

1 სტატია ქართულ ენაზე; რეზიუმე — რუსულ-ინგლისურად.

13. ტექნიკური მეცნიერებანი

ა) საერთო დისციპლინები

5 სტატია ქართულ ენაზე; 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად, 1-ს რეზიუმე რუსულად;

2 სტატია რუსულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე ქართულად

ბ) ენერგეტიკა, ელექტროტექნიკა

22 სტატია ქართულ ენაზე; 4-ს რეზიუმე რუსულად; 18 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

8 სტატია რუსულ ენაზე; 3-ს რეზიუმე ქართულად.

გ) სამთო საქმე და მეტალურგია

10 სტატია ქართულ ენაზე; 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად; 4-ს რეზიუმე რუსულად; 1-ს — რუსულ-ინგლისურად; 4 პარალელური

გამოცემაში რუსულ ენაზე; 1-ს რეზიუმე ინგლისურად.

7 სტატია რუსულ ენაზე; 1-ს რეზიუმე ქართულ-ინგლისურად; 5-ს რეზიუმე ქართულად; 1-ს რეზიუმე რუსულად;

დ) მასალათა ტექნოლოგია და მანქანათმშენობა

5 სტატია ქართულ ენაზე; 5 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

2 სტატია რუსულ ენაზე; 1-ს რეზიუმე ქართულად; 1-ს ქართულ-ინგლისურად.

ე) სამშენებლო საქმე

33 სტატია ქართულ ენაზე; 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად;

31 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

6 სტატია რუსულ ენაზე; 5-ს რეზიუმე ქართულად.

III. საზოგადოებრივი მეცნიერებანი

1. ისტორია

57 სტატია ქართულ ენაზე; 26-ს რეზიუმე რუსულად; 2-ს — რუსულ-ინგლისურად; 1-ს პარალელური ტექსტი რუსულად.

6 სტატია რუსულ ენაზე

2. ეკონომიკა

2 სტატია ქართულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე რუსულად; 1 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

3. ენათმეცნიერება

ა) ზოგადი ენათმეცნიერება

6 სტატია ქართულ ენაზე; 4-ს რეზიუმე რუსულად; 2 პარალელურ გამოცემაში რუსულად.

ბ) ქართველური ენები

50 სტატია ქართულ ენაზე; 35-ს რეზიუმე რუსულად; 3-ს რუსულ-ინგლისურად; 10 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე.

3 სტატია რუსულ ენაზე; 1-ს ფრანგული რეზიუმე; 1-ს ქართული.

გ) კავკასიური ენები

22 სტატია ქართულ ენაზე; 18-ს რეზიუმე რუსულად; 1-ს რუსულ-ინგლისურად; 3 პარალელურ გამოცემაში რუსულად;

დ) ინდო-ევროპული, სემიტური და სხვა ენები

12 სტატია ქართულ ენაზე; 2-ს რეზიუმე რუსულად; 2-ს — რუსულ-ინგლისურად;

1 სტატია რუსულ ენაზე.

4. ლიტერატურათმცოდნეობა

28 სტატია ქართულ ენაზე; 24-ს რეზიუმე რუსულად; 4 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

4 სტატია რუსულ ენაზე; 4-ს რეზიუმე ქართულად.

5. ეთნოგრაფია

5 სტატია ქართულ ენაზე; 1-ს რეზიუმე რუსულად; 1-ს — რუსულ-ფრანგულად; 3 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

1 სტატია რუსულ ენაზე; რეზიუმე გერმანულად;

6. ხელოვნებათმცოდნეობა

15 სტატია ქართულ ენაზე; 4-ს რეზიუმე რუსულად; 10 პარალელურ გამოცემაში რუსულ ენაზე;

1 სტატია რუსულ ენაზე; რეზიუმე ქართულად.

7. ფსიქოლოგია

8 სტატია ქართულ ენაზე; 6-ს რეზიუმე რუსულად.

როგორც ვხედავთ, ვითარება საკმაოდ რთულია, არაერთგვაროვანია. 60-იანი წლებიდან მოხდა გარკვეული სტანდარტის შემუშავება. **ქართულ ენას ფაქტობრივ გაუთანაბრეს რუსული ენა.** რედაქციის მოთხოვნა ასეთია: „წერილები წარმოდგენილი უნდა იყოს ავტორის სურვილისამებრ ქართულ ან რუსულ ენაზე. ქართულ ტექსტს თან უნდა ახლდეს რუსული და მოკლე ინგლისური რეზიუმე, ხოლო რუსულ ტექსტს — ქართული და მოკლე ინგლისური რეზიუმე“ (მოამბე, 1974).

თუ 60-იან წლებამდე აშკარად კარბობდა ქართულენოვანი სტატიები, 60-იანი წლებიდან მოკიდებული (განსაკუთრებით 70-იანი წლებიდან) კარბობს რუსულენოვანი სტატიები. ქართულენოვანი ძირითადად ჰუმანიტარულ (ქართველოლოგიურ) დარგებშია.

მაგალითისათვის ერთი ნომერი „მოამბისა“ (ტ. 75, №3, 1974): გამოქვეყნებულია 56 სტატია; 51 რუსულად, 4 ქართულად (ფსიქოლოგია, ენათმეცნიერება, ფილოლოგია, არქეოლოგია). ეს ტიპური ვარიანტია. ამ მოვლენას ხელი იმანაც შეუწყო, რომ მოსკოვი (BAK) ითხოვს დისერტაციის რუსულ ენაზე თარგმნას. 1975 წლამდე დისერტაცია შეიძლებოდა გაგზავნილიყო BAK-ში ქართულადაც, ხოლო 1975 წლიდან — მხოლოდ რუსულად; იგზავნებოდა პუბლიკაციების, ამიტომ ავტორები „იიოლებდნენ“ საქმეს (ალარ სჭირდებოდათ რუსულად თარგმნა...). ეს პრობლემა მოიხსნა 90-იანი წლებიდან: საქართველოში შეიქმნა სწავლულ ექსპერტთა საბჭო და ალარ იყო საჭირო დისერტაციის მოსკოვში გაგზავნა, მაგრამ ამას ძირითად პუბლიკაციების ენაზე გავლენა არ მოუხდენია.

მეტიც, სწავლულ ექსპერტთა საბჭოს მოთხოვნა არის, დისერტაციის დაცვა გაიმართოს ქართულ ენაზე, მაგრამ უცხოენოვანი პუბლიკაციების რაოდენობა არ იკლებს. მოხდა ერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება: უცხოენათაგან პრიორიტეტი მიენიჭა ინგლისურს. სამეცნიერო კრებულების რეზიუმირება ხდება. უმეტეს შემთხვევაში მხოლოდ ინგლისურად. მაგალითად „აკადემიის მოამბის“ თაობაზე აღვნიშნეთ. ასევეა უნივერსიტეტის შრომების ბოლო ტომებში. გამოვიდა 23 ტომი „საენათმეცნიერო ძიებებისა“. 1-3 ტომში (1980-1983) რეზიუმეები რუსულია. მე-4 — მე-6 ტომებს (1994-96) რეზიუმე საერთოდ არ ახ-

ლავს, მე-7 ტომიდან მოყოლებული (1997) ყველა სტატიას ახლავს ინგლისური რეზიუმე (გაკომონაკლისია XXI ტომი, სადაც რეზიუმე საერთოდ არაა!).

არ იქნებოდა უინტერესო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კიდევ ერთი პერიოდული გამოცემის გაცნობა.

1961 წლიდან მეცნიერებათა აკადემია 10 წლის განმავლობაში გამოსცემდა „საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბეს“. გამოდიოდა წელიწადში 6 ნომერი. ეს გამოცემა ერთგვაროვანი იყო 10 წლის მანძილზე.

გამოცემის პირველ წელს ექვსივე ნომერში გამოქვეყნდა 113 სტატია (ნომრების მიხედვით ასეა განაწილებული: 23-14-15-17-20-24); მათგან 97 ქართულ ენაზე, 16 — რუსულად. რუსული ენის გამოყენებას განაპირობებს ორი ფაქტორი: ავტორთა ვინაობა (არაქართველები: მაგ. ალ. მაჰომეტოვი, ვ. სარბეი...) და თემატიკა; მაგალითად პ. მურადიანის საპასუხოდ (სომხური წარწერები ჯგრის მონასტერში) იბეჭდება წერილები რუსულ ენაზე... ყველა ნომერს აქვს სარჩევი პარალელურად რუსულ ენაზეც. რეზიუმე იშვიათია; მაგალითად 6 ნომერში 4-ს აქვს რუსული რეზიუმე. „საზოგადოებრივი მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე“ ამ პრინციპით გამოდიოდა 10 წელი.

შემდეგ (1971 წლიდან) „მოამბე“ დაიშალა. თითქმის ყველა განყოფილება აკადემიისა (ქართული ენა და ლიტერატურა, ისტორია, ქიმია, ბიოლოგია...) გამოსცემს „მაცნეს“. ესაა კვარტალური გამოცემა.

თავიდან „მაცნე“ გამოდიოდა იმავე პრინციპით, რა პრინციპითაც მისი წინამორბედი. წერილები იბეჭდებოდა ქართულად, „ქართულ წერილებს ავტორის სურვილის მიხედვით დაერთვის რეზიუმე რუსულ და ერთ-ერთ უცხო ენაზე“. მაგალითად 1971 წლის პირველ ნომერში გამოქვეყნდა 16 წერილი, მათგან ერთი რუსულად; რეზიუმე ჰქონდა ერთ წერილს, სარჩევი იბეჭდებოდა რუსულ ენაზეც.

ასევე: 1972 წლის ოთხივე ნომერში გამოქვეყნდა 78 წერილი, მათგან 10 რუსულად (ამ შემთხვევაშიც ავტორის სადაურობისა და თემატიკის პრინციპი მოქმედებს). რეზიუმეების რაოდენობა თანდათან იზრდება. 80-იანი წლებიდან რუსული რეზიუმე სავალდებულო გახდა.

აკადემიის სისტემაში უამრავი გამოცემაა — ინსტიტუტების შრომები, თემატური კრებულები, ერთჯერადი გამოცემები. ვითარება თითქმის ერთგვარია (ანალოგიური „მოამბის“ ვითარებისა). ჰუმანიტარულ (განსაკუთრებით ქართველოლოგიურ) დარგებში პუბლიკაციების ენა ქართულია. არის არაქართულენოვანი გამოცემებიც.

ერთი ნიმუში: 1946 წელს გამოიცა I ტომი „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერებისა“; 30-ე ტომამდე (1991) სულ რამდენიმე სტატია გამოქვეყნდა ევროპულ ენებზე (მაგალითად, ტ. XVIII, 1973; 1 ფრანგულად, 2 გერმანულად, 9 რუსულად, 22 — ქართულად). XXX-XXXIV ტომები ფაქტობრივ ქართულია (რეზიუმეებიც კი არ ახლავს უცხო ენაზე). თუმცა ეს ერთი უკიდურესობაა. სხვა შემთხვევაში (მაგალითად ტექნიკური გამოცემები) ძირითადად არაქართულენოვანია.

სხვაგვარია თბილისში გამოშვებული საკავშირო გამოცემების ენობრივი ვი-

თარება. მაგალითად: „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწადი“ (I ტ. — 1974წ.; 22-ე ტ. — 2003წ.). სტატიების ენა — რუსულია; რეზიუმეების — ქართული და ინგლისური. რამდენიმე ტექსტი გამოქვეყნდა პარალელურად ქართულ ენაზე.

ანალოგიურია სამეცნიერო სესიების ენაც. თუ კონფერენცია იყო ადგილობრივი ან რესპუბლიკური მნიშვნელობის, სამუშაო ენა იყო ქართული და რუსული, იშვიათად უცხოური. ევროპულ ენაზე წაკითხული მოხსენება ითარგმნებოდა. საერთაშორისო მნიშვნელობის სიმპოზიუმების სამუშაო ენა საქართველოში ქართულთან ერთად იყო ევროპულიც.

თუ ჩვენ მიერ წარმოდგენილ გრძელ ისტორიას გადავავლებთ თვალს, დავაკვირებთ: **XX საუკუნის დასაწყისში, როცა ხდება აღორძინება-დამკვიდრება ქართული სამეცნიერო ენისა; როცა სამეცნიერო ლიტერატურის ენად ფუნქციონირებდა ქართული, გაცილებით დიდი იყო ყურადღება ამ საქმისადმი.** ეს გასაგებია — იქმნებოდა ფაქტობრივ ახალი. **ათეული წლების შემდეგ, როცა შეიქმნა და დამკვიდრდა ქართული სამეცნიერო ენა, განელდა მისადმი ყურადღება, რამაც შეიძლება სავალალო შედეგი მოგვცეს.** შიში არ არის უსაფუძვლო: **უცხოური ტერმინოლოგიის მოჭარბება იმ შემთხვევაშიც, როცა გვაქვს შესაბამისი ქართული ტერმინები; ახალი უცხოური ტერმინების უაპელაციო გადმოტანა — ქართული ენის ბუნების გაუთვალისწინებლად, არასავალდებულოა ქართული ენისა მეცნიერულ აზროვნებაში და მისთანანი ამ შიშის საფუძველს ქმნის.**

ლიტერატურა

მარგველაშვილი 2000 — ტაძარი (ტექსტის ავტორი პ. მარგველაშვილი), თბილისი, 2000.

მელიქიშვილი 2000 — პ. მელიქიშვილი, ფრაგმენტი საჯაროდ წარმოთქმული სიტყვიდან: „ბურჯი ეროვნებისა“, №1-2, თბილისი, 2000.

მეტრეველი 1982 — რ. მეტრეველი, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბილისი, 1982.

მეტრეველი 1985 — რ. მეტრეველი, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9, თბილისი, 1985.

მეტრეველი 1998 — რ. მეტრეველი, ფუძედ დაედო გელათი. — „ბურჯი ეროვნებისა“, №2, თბილისი, 1998.

მოამბე 1974 — საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 75, №3, თბილისი, 1974.

ნუცუბიძე 1968 — შ. ნუცუბიძე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორია. — „სკოლა და ცხოვრება“, თბილისი, 1968.

ოქმები — პროფესორთა საბჭოს ოქმები, თბილისი, 2006.

სახალხო საქმე — გაზეთი „სახალხო საქმე“, 1919წ. 2 იანვარი.

ლამბაშიძე 1986 — რ. ლამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პირნციპები, თბილისი, 1986.

შანიძე 1983 — ა. შანიძე, პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართული სამეცნიერო წრე: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 8, თბილისი, 1983.

ჩიქობავა 1968 — არნ. ჩიქობავა, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ქართული სამეცნიერო აზროვნების ალორძინება, „ცისკარი“, №10, თბილისი, 1968.

ჯავახიშვილი 1971 — ი. ჯავახიშვილი, ბრძოლა საქართველოში უნივერსიტეტის დაარსებისათვის, თსუ შრომები, B1 (138), თბილისი, 1971.

ჯავახიშვილი 1948 — ი. ჯავახიშვილი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების ისტორიისათვის, თსუ შრომები, XXX, თბილისი, 1948.

ჯორბენაძე 1989 — ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, ტ. I, თბილისი, 1989.

ჯორბენაძე 1981 — ს. ჯორბენაძე, ცხოვრება და ღვაწლი ივანე ჯავახიშვილისა, თბილისი, 1981.

ჯორბენაძე 1988 — ს. ჯორბენაძე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორია, თბილისი, 1988.

GIORGI GOGOLASHVILI

Issues of Modern Standard Georgian

1. The Language of Academic Writing

S u m m a r y

The revival of the Georgian academic language at the turn of the 20s is connected with the foundation of Georgian University. The newly founded university aimed at creating technical terminology for every branch of science. The aim was successfully achieved; For decades the Georgian academic language was formed and developed. However, since the 80s the process has been reversed. The Georgian terms have been replaced by foreign ones. This tendency may have undesirable results.